

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ KİTABI

Hazırlayanlar:

Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN

Dr. Nurcan ÖZNAL GÜDER

2. Baskı

FİLİZ KİTABEVİ

İSTANBUL

2024

Kasım 2024

ISBN: 978-625-6134-46-1

BASKI - CİLT

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com
bilgi@filizkitabevi.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Türkçe geçmişte olduğu gibi, bugün de çok geniş bir alan içinde, oldukça hareketli bir görünüm arz etmektedir.

Türkçe başlangıçtan XIII. yüzyıla kadar tek yazı dili hâlinde devam etmiştir. Göktürk, Uygur ve Karahanlı Türkçeleri bu yazı dilinin farklı zamanlarda aldığı biçimlerdir. XIII. yüzyıldan sonra Doğu Türkçesi (Kuzey Doğu) ve Batı Türkçesi (Güney Batı, Kuzey Batı) olmak üzere başlıca iki sahada gelişme gösteren Türkçe, XIX. yüzyıldan itibaren yeni yazı dilleri halinde şekillenmeğe başlamıştır, özellikle 1917 Bolşevik İhtilâli'nden sonra Türkçe konuşan her boyun ağzı bir yazı dili haline getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Türk topluluklarının, tarihî zaruretler dolayısıyla değişik bölgelerde yaşamaları da çeşitli şivelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Şiveler arasındaki anlaşma, bunların coğrafî bakımdan birbirlerine yakınlık ve uzaklık derecelerine göre değişmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, bunlar farklılaşmış diller değil, aynı dilin az çok değişikliğe uğramış biçimleridir. Bu bakımdan bu şivelerden birini öğrenen kimse öteki şiveleri konuşanlarla da anlaşabilir.

Bugün Türkçe başlıca şu yazı dilleri ile temsil edilmektedir:

Türkiye Türkçesi: Türkçenin en gelişmiş ve en yaygın olarak kullanılan lehçesidir. Türkiye, Irak, Suriye, Kıbrıs, Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya, Avrupa, Amerika ve çeşitli Arap ülkelerinde (Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olanlar) yaklaşık 200 milyon kişi tarafından konuşulmaktadır.

Azerbaycan Türkçesi: Azerbaycan, Gürcistan ve İran'da;
Türkmen Türkçesi: Türkmenistan, İran, Afganistan ve Pakistan'da;
Gagavuz Türkçesi: Moldavya, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan'da;

Özbek Türkçesi: Özbekistan, Afganistan ve Pakistan'da; **Uygur Türkçesi:** Doğu Türkistan, Kazakistan Rusya'da; **Kazak Türkçesi:** Kazakistan ve Doğu Türkistan'da; **Kırgız Türkçesi:** Kırgızistan'da ve Doğu Türkistan'da; **Karakalpak Türkçesi:** Özbekistan'da; **Kazan Türkçesi:** Bağımsız Devletler Topluluğu'nda; **Başkurt Türkçesi:** Başkurdistan'da; **Kırım Türkçesi:** Kırım ve Romanya'da; **Nogay Türkçesi:** Kuzey Kafkasya'da, Malkar, Kumuk ve Karaçay Türkçeleri konuşulmaktadır. **Altay Türkçesi:** Altay özerk bölgesinde (Rusya); **Hakas Türkçesi:** Hakas bölgesinde ve Çin'de; **Tuva Türkçesi:** Tuva bölgesinde ve Moğolistan'da; **Çuvaş Türkçesi:** Çuvaşistan'da; **Yakut Türkçesi:** Yakutistan'da konuşulmaktadır.

Elinizdeki kitapta en yaygın olarak konuşulan lehçeler hakkında kısa bilgiler verildikten sonra, lehçelere ait metinlerden örnekler sunulmuştur. Metinler Latin alfabesiyle yazılmış olup bazılarının Türkiye Türkçesine aktarımı da yapılmıştır. Aktarımı yapılmayan metinlerde ise metnin hemen altına, anlamayı zorlaştıran kelimelerin Türkiye Türkçesi ile karşılıkları yazılmıştır. Cumhuriyetlerden bazılarında Arap alfabesi, bazılarında Kiril alfabesi kullanılmaktadır. Okuyucularımızın metinlerle rahatça buluşmalarını sağlamak amacıyla bu lehçelerin örnekleri de Latin alfabesiyle verilmiştir.

Türkçe bin yılı aşkın bir süreden beri, çeşitli şiveleriye on binlerce eser vermiş zengin ve büyük bir dildir. Bugün de sadece Türkiye'de değil dünyanı pek çok yerinde eser vermeye devam etmektedir. Bu eserlerin her birinde ayrı bir güzellik, ayrı bir tat vardır. Biz dilimizin bu güzel kokulu çiçeklerinden ve zenginliklerinden bir demet sunmaya çalıştık. Hiç şüphe yok ki, isteyenler başka çiçeklere de ulaşır, başka tatlar tadır başka kokular da koklayabilirler.

Çalışmamızın okuyucularımıza yararlı olmasını dileriz.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
GİRİŞ.....	1
1. TÜRK DİLİNİN BUGÜNKÜ DURUMU VE YAYILMA ALANLARI	1
2. TÜRKÇENİN YAZILDIĞI ALFABELER	5
a) Göktürk Alfabesi	5
b) Uygur Alfabesi	6
ç) Kiril Alfabesi	8
d) Latin Alfabesi	9
e) Ortak Türk Alfabesi.....	10
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ.....	13
1. TÜRKİYE TÜRKÇESİ.....	13
Yazı Dili.....	14
Anadolu Ağızları	16
METİNLER:	19
ANT	19
İPEKLİ MENDİL	25
GÜLSÜM KIZA AĞIT	29
ESKİCİ	34
KARISININ KOCASI.....	39
YERLİ MALLAR'DAN PAZEN ALDIM.....	46

ÇALIKUŞU'NDAN	51
DOKUZUNCU HARİCİYE KOĞUŞU'NDAN	57
KÜÇÜK AĞA'DAN	60
DİL VE İNSAN	67
SEMERCI HİKÂYESİ	71
SENİN İÇİN	73
OTUZ BEŞ YAŞ ŞİİRİ	74
MEMLEKET İSTERİM	76
GÜN EKSİLMESİN PENCEREMDEN	77
CENNET VE CEHENNEM	77
BEŞİKTEN MEZARA KADAR.....	79
GİZLİ SEVDA	80
KİMDİM.....	81
GÜZELE SELÂM	82
BEREKET	83
KARANFİLLER KIRILINCA	84
SESSİZ GEMİ	85
DUA.....	86
Rubâîler.....	87
TEMENNİ	87
HAYYAM	88
HİCRAN	88
ÖZLEM	88
İSTANBUL'U DİNLİYORUM	90
SAYIKLAMA	92
GEÇTİ GEÇTİ.....	93

DUA.....	94
BEKLENEN	94
SAKARYA TÜRKÜSÜ	95
BAYRAK	98
KAYIP SEVDA.....	99
GENÇLİK.....	100
ÇOBAN ÇEŞMESİ	101
BAHAR ŞARKISI.....	102
SERENAD.....	104
FAHRİYE ABLA	105
NERDESİN	106
AYSEL GİT BAŞIMDAN	107
BEN SANA MECBURUM.....	109
SİSLER BULVARI	110
ZİLLER ÇALACAK	113
FARKINDA MISIN?	114
BİRİSİ.....	115
HASRETİNDEN PRANGALAR ESKİTTİM	115
SİVAS'TA YOKSUL ÇOCUKLAR.....	117
ŞAŞIRDIM KALDIM İŞTE.....	118
HAYATTA BEN EN ÇOK BABAMI SEVDİM.....	119
YAŞADIKLARIMDAN ÖĞRENDİĞİM BİR ŞEY VAR	120
2.AZERİ TÜRKÇESİ.....	123
GIZIMA.....	124
SINDIRAR	126
HÊYDER BABAYA SELÂM.....	127

HAYDAR BABAYA SELÂM.....	130
ŞEHİRİYÂRA SELÂM.....	135
ŞEHİRİYÂRA SELÂM.....	137
MENİM ANAM	139
BAYATILAR	140
YOLLARIN SONUNDA	142
DÜNYA.....	143
YAR.....	144
YAR.....	145
GAL İNDİ.....	146
AĞLARSAN	147
HEYAT SEVGİSİ	148
AĞLARAM.....	151
BU DÜNYANIN QARA DAŞI GÖYERMEZ	152
BU SEVGİ YENİDEN AYILTDI MENİ.....	153
HESRET ADASI.....	154
QAZDIR MEZARIMI DAĞLAR BAŞINDA	156
TEBRİZ	158
DAĞA DÖNMÜŞEM	160
AZERBAYCANIM.....	161
SONUNCU EKSPONAT	162
NİŞAN ÜZÜYÜ	168
ADINI DEMEDİ	172
3. TÜRKMEN TÜRKÇESİ.....	179
ENƏ YÜREGİ	180
GELİN	181

DİLİÑ DERDİNDEN	182
PAŞ EDER SENİ.....	184
GÜLE MEÑZAR.....	185
GÜLE BENZER	187
DURASIN GELER.....	189
TÜRKMENİÑ	191
TÜRKMENİN	193
Türkmen Atasözlerinden Örnekler	195
ZAMANDIR DİYME.....	196
ZAMANDIR DEME	197
HAL GALMAZ.....	198
HAL KALMAZ.....	199
BU DAGLAR	200
BU DAĞLAR	202
AYI İLE ADAMIN DOSTLUĞU	204
AKILLI GİZ	205
4. GAGAVUZ TÜRKÇESİ.....	215
GÜZ.....	216
HALKIN AYDIN GÜNÜ	217
5. ÖZBEK TÜRKÇESİ	219
TEPEGE ÇIKAMEN.....	219
TEPEYE ÇIKIYORUM	220
O`ZBEGİM.....	221
ÖZBEĞİM.....	222
AHVOLİMİZ.....	222
AHVALİMİZ.....	223

TİL.....	224
DİL.....	225
KEL KO'R MANI ISHQ NAYLADI	226
GEL GÖR BENİ AŞK NEYLEDİ	227
HÄR KİMNİNG MEHNÂTİ ÖZİGÂ ŞİRİN.....	229
HERKESİN EMEĞİ KENDİNE TATLI	230
6. UYGUR TÜRKÇESİ	231
KURTULUŞ YOLIDA.....	232
KURTULUŞ YOLUNDA	233
KAYDİSEN.....	233
NEREDESİN	234
YAŞLARDİN İLTİMAS	235
GENÇLERDEN İSTEK	236
KÖNLÜM SENDİDUR	237
GÖNLÜM SENDEDİR.....	238
Uygur Halk Masalı	239
TİLİMĞA BAĞLİSİLA	239
DİLİME BAĞLAYINIZ.....	240
TEKEBBÜR MELİKE	241
KİBİRLİ MELİKE	243
7. KAZAK TÜRKÇESİ	247
ULI ARMAN.....	248
YÜCE DİLEK	249
SĒN SULUV	249
SEN GÜZELSİN	250
TÜLKİ MEN JOLBARIS.....	251

TÜLKİ MEN KIRGAVIL	251
TİLKİ VE KAPLAN	252
TİLKİ İLE KIRĞAVUL(KARGA).....	252
Konak Kütüw Dästüri	253
Konuk Ağırlama Geleneği.....	254
8. KIRGIZ TÜRKÇESİ.....	257
Manas Destanı'ndan	258
Caştık Kezde.....	260
Gençlik Zamanında.....	261
AK CAAN	262
Uzun Süren Yağmur	266
UZAK COL	269
UZUN YOL.....	272
9. TATAR TÜRKÇESİ	275
TATAR KIZLARINA	275
TATAR KIZLARINA	277
AHIRZAMAN.....	278
DÜNYANIN SONU	280
10. YAKUT TÜRKÇESİ	283
BUOSPA	283
Çiçek Hastalığı	284
11. ÇUVAŞÇA	287
KAYNAKLAR.....	289
ÖZEL ADLAR DİZİNİ.....	293

